

סימן מא

כשרות "סוכה לנצח"

ערב חג הסוכות תשע"ג

שאלה:

במקומות רבים אנשים בונים "סוכה לנצח", בלא דפנות עץ, כששלד הסוכה עשוי מכלונסאות ברזל משתלבות ודפנותיה עשויות מבד שנתלה על אותן כלונסאות. א. האם ראוי לכתחילה לבנות סוכות כאלו? ב. במקרה שאין סוכה אחרת בסביבה (כגון בחניונים שבאתרי טיולים) – האם מותר לברך "לישב בסוכה" בסוכות אלו? ג. האם צריך להימנע מלהתארח (או להעיר על כך) אצל מי שסוכתו בנויה בצורה זו?

תשובה:

כדי לענות על שאלות אלו יש צורך לברר שתי סוגיות הלכתיות הקיימות במבנה ה"סוכה לנצח". א. דפנות העשויות מבד אינן קשיחות ואינן עמידות בפני הרוח כדפנות עץ, אלא מתנופפות מעט, וצריך עיון האם ניתן להחשיבן כ"דופן העומדת בפני רוח מצויה". ב. שלד הסוכה המתכתי תומך את הסכך ומעמידו במקומו, וצריך עיון האם הדבר המעמיד את הסכך צריך להיות עשוי גם הוא מחומר הכשר לסיכוך. בכל הנ"ל יש לדון האם יש חילוק בין עיקר הדין לכתחילה ובין הדין בדיעבד.

א. דפנות העשויות מיריעות

1. שיטת ה'חזון עובדיה'
במשנה בסוכה (פ"ב מ"ד) מובא: "העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשרה". ובגמ' (שם דף כ"ד ע"ב): "אמר רב אחא בר יעקב כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה". וביאר רש"י (שם ד"ה שאינה): "שהרוח מוליכה ומביאה". ומקשה הגמ' (שם) על משנתנו כיצד האילנות משמשות דפנות "והא קאזיל ואתי?" כלומר: הרי ענפי העצים מתנועעים ברוח וא"כ כיצד ניתן להחשיבם כדפנות הסוכה? ומתרצת הגמ': "הכא במאי עסקינן בקשיין". ופירש רש"י (שם ד"ה בקשיין) שמדובר באילנות זקנים ועבים שענפיהם אינם מתנועעים ברוח. ומקשה הגמ': והאיכא נופו? (הענפים הדקים והעלים, שאף הם חלק מדפנות הסוכה; רש"י) ומתרצת הגמ': "דעביד ליה בהוצא ודפנא" (אורג הנוף כמין מחיצה שלא יניעהו הרוח; רש"י). הראשונים תמהו מהו חידושו של רב אחא בר יעקב, שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד בפני רוח מצויה פסולה, הרי בסוגיה קודמת (בדף כג ע"א) לגבי סוכה הבנויה בראש הספינה, כבר הגיעה הגמ' למסקנה שכל התנאים מודים בה, שאם הסוכה אינה יכולה לעמוד ברוח המצויה

בין האילנות והאילנות דפנות לה כשר והוא שיקשור ענפי האילן שלא ינודם הרוח שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד לפני רוח מצויה אינה מחיצה. וכתב ה"ר פרץ על כן אין נכון לעשות כל המחיצות מיריעות של פשתן בלא קנים אע"פ שקושרן בטוב זימנין דמינתקי ולא אדעתיה והוה ליה מחיצה שאינה יכולה לעמוד בפני רוח מצויה. והרוצה לעשות בסדינין טוב שיארוג במחיצות קנים בפחות משלשה".

מקור הדברים בהגהות סמ"ק לרבינו פרץ (סי' צ"ג אות י"ט): "ונהגו העולם לעשות מחיצות שלימות, לפי שאין הכל בקיאיין לעשות בענין זה. ומה שנהגו העולם לעשות כל הארבע מחיצות מיריעות של סדינין בלא שום ערמה אין נכון אע"פ שקושרן בטוב משום דזימנין דמנתקי ולא אדעתיה והוה ליה מחיצה שאינה עומדת ברוח דלא שמה מחיצה. והרוצה לעשות בסדינין בלא ערמה טוב שיארוג במחיצות קנים פחות מג'".

הרי מפורש, שלא אסר מחיצה העשויה מסדינים אלא שכתב שאין נכון לעשות כן, מחשש שמא יתרופפו הקשרים ואז תיפסל הסוכה משום שדפנותיה לא יעמדו ברוח מצויה. אבל כל זמן שלא נתרופפו הקשרים הסוכה כשרה! ולכאורה אם בדק את מצב הדפנות ויודע שהן מתוחות יכול לברך ללא חשש!

וכן כתב המהרי"ל (הלכות סוכות סעיף ו') "ועושיין מחיצות שלימות דפיין ואין לסמוך על היריעות המצויירין שתולין אצל המחיצות לנוי דאז הוי מצוה הבאה בעבירה דהיריעות מתנתקות וברוח מצויה

ביבשה היא פסולה?

לפיכך מבארים הראשונים שחידושו של רב אחא בר יעקב הוא שגם אם הסוכה נשארת על עומדה ואינה קורסת, כל זמן שדפנותיה מתנועעות ברוח הסוכה פסולה. וכן פסק הרי"ף (סוכה י"א ע"ב בדפי הרי"ף) וכן כתב הר"ן (שם ד"ה גמ') שהעושה סוכה בין האילנות כשרה בתנאי "דעביד ליה נופיה בהוצא ודפנא כלומר שמחזיקנו בענין שלא ינענענו הרוח". ומכיוון שלא נכתב שיעור לתנועת הרוח, משמע שכל תזוזה שהיא פוסלת את הסוכה. וכך לכאורה דעת הרמב"ם (הל' סוכה פ"ד ה"ה) שכתב: "העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה. אם היו חזקים או שקשר אותם וחיזק אותם עד שלא תהיה הרוח המצויה מנידה אותם תמיד ומילא בין האמירים בתבן וקש כדי שלא תניד אותם הרוח וקשר אותם הרי זו כשרה. שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה אינה מחיצה". הרמב"ם אינו מציין שיעור לתזוזת הדופן הפוסלת, ולפיכך משמע שלדעתו תזוזה כלשהי פוסלת.

מסוגיה זו הסיק ה'חזון עובדיה' (סוכות, דיני דפנות הסוכה, ס"א) שסדינים אינם כשרים לדפנות הסוכה כי בנדנד מעט אינה חשובה מחיצה. והסיק שבוודאי יש לחוש לכל דברי הראשונים הנ"ל במצוות עשה של תורה ובאיסור ברכה לבטלה דחמירא טובא.

2. שיטת רבנו פרץ

דברים אלו לכאורה אינם עולים בקנה אחד עם דברי הטור בשם רבנו פרץ (או"ח סי' תר"ל ס"י), וז"ל הטור: "העושה סוכתו

כלל, כפי שפירשו זאת הרי"ף והר"ן והרמב"ם המוזכרים לעיל! וביותר קשה היא דעת השו"ע, שפתח בלשון הרמב"ם וחייב לקשור את ענפי העצים שלא יזוז כלל, וסיים בדעת רבנו פרץ המתיר (בדיעבד) סוכת פשתן, ולכאורה הווי תרתי דסתרי!

3. שיטת המבי"ט

אלא שהמעייין בדברי המבי"ט בספרו על הרמב"ם 'קריית ספר' מביין את דברי הרמב"ם באופן שונה מכפי שהסברנו עד כה. הרמב"ם הסמיך את ההלכה של "העושה סוכתו בין האילנות" להלכות לבוד בדופן, וז"ל הרמב"ם (פ"ד ה"ד): "דפנות שהיו דבוקות בגג הסוכה ולא היו מגיעות לארץ, אם היו גבוהות מן הארץ שלשה טפחים פסולה. פחות מכך כשרה... הרחיק את הגג מן הדופן שלשה טפחים פסולה, פחות מכך כשרה. תלה מחיצה שגבוהה ארבעה ומשהו באמצע בפחות משלשה סמוך לארץ ובפחות משלשה סמוך לגג, הרי זו כשרה" ומייד (בהלכה הבאה) ממשיך הרמב"ם וכותב את דין העושה סוכתו בין האילנות. המבי"ט (שם) מקשר בין שתי ההלכות וכותב: "אבל אם אינם מכוונות לסכך אלא דמרחקי שלשה טפחים מכנגד הסכך פסולה דאורי ג' פוסל בסכך ואפילו מן הצד... העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה ואותם הדפנות הם יכולים לעמוד ברוח מצויה כשרה. אבל אינם עומדים ברוח מצויה פסולה. דלא הווי מחיצה דכל מחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה לאו שמה מחיצה דבעינן מחיצות מגיעות לתוך ג' לארץ ומכוונות לסכך והאי דפנות הואיל

אין עומדין ולא שמה מחיצה. ועוד דרוב פעמים מסככיין הסכך ואח"כ תולין היריעות והוי מן העשוי". הרי מפורש שלא אסר את היריעות בגלל תזוזה כל שהיא אלא מחשש שמא יתנתקו היריעות (או מסיבה נוספת: שהיו רגילים לתת סכך ורק לאחר מכן לחבר את היריעות כדפנות). ואף השו"ע (או"ח סי' תר"ל ס"י) פסק כרבנו פרץ וז"ל: "העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה אם היו חזקים או שקשר אותם וחיזק אותם עד שלא תהא הרוח מצויה מנידה אותם תמיד, ומילא בין האוירים בתבן ובקש כדי שלא תניד אותם הרוח וקשר אותם, הרי זה כשרה. על כן אין נכון לעשות כל המחיצות מיריעות של פשתן בלא קנים אע"פ שקשרן בטוב, זמנין דמנתקי ולא אדעתייה והוי לה מחיצה שאינה יכולה לעמוד בפני רוח מצויה. והרצה לעשות בסדינים, טוב שיארוג במחיצות קנים בפחות מג'".

מדבריהם נמצאנו למדים, שבמקום שאין חשש להתרת הקשרים, כגון כאשר יש ליריעות מכפלות בכל צידיה שבתוכן מושחלים כלונסאות חיזוק (כי אינו עשוי בקשרים אלא תפור כולו) – לכאורה היה מתיר השו"ע לכתחילה אע"פ שיש תזוזה כל שהיא בדופן, שהרי אין לך דופן של פשתן שלא תהיה בה תזוזה כלשהי, ואעפ"כ לא חשש לכך השו"ע.

אמנם צ"ע מהו מקורה של שיטת רבנו פרץ, הרי כפי שראינו, הגמ' הקפידה שנופו של האילן יהיה קשור כולו כדי שהענפים והעלים לא יתנועעו ברוח, ולכאורה כוונת הגמ' היא שלא יתנועעו

לכתחילה.

מדברי המבי"ט מתחדש לנו עיקר בדעת הרמב"ם ורבנו פרץ (והטור והשו"ע שפסקו כמותם) - שכאשר מרכז יריעת הפשתן מתנועע ברוח (אפילו ג' טפחים!) אין בכך כל קפידא, וכל החשש הוא רק שמא ינועו קצות היריעה העליונות והתחתונות. אך אם הקצה העליון מחובר לסכך וכן הקצה התחתון מחובר לקרקע - אין בעיה בכך שמרכז הדופן מתנועע.

ואף החיי אדם פסק כהסבר המבי"ט. בספרו על הלכות שבת 'זכרו תורת משה' (סי' מ"ג סעיף א') כתב: "הבונה או סותר בנין קבוע חייב, ולכן גזרו חכמים ואסרו אפילו בנין עראי דהיינו לתלות סדין או להעמיד מחיצה מטלטלת, אם המחיצה באה להתיר איזה דבר שהיה אסור בלא זה, כגון מי שאין לו סוכה רק שעושה מסדינים וכיוצא"ב, ואם אינו כורך גם מלמטה באופן שאין יכול לעמוד ברוח מצויה, אינה מחיצה כלל ואינה מועילה כלום לסוכה". הרי מפורש לפנינו שאם כרך מלמעלה ומלמטה הרי זו מחיצה אף שעשויה מיריעה שמרכזה מתנועע ברוח.

4. שיטת החזו"א

לפי האמור לעיל, יש לפנינו מחלוקת ראשונים לגבי פסול דפנות שאינן עומדות ברוח מצויה: לדעת רש"י והריטב"א ועוד ראשונים - אין שיעור לתנודת הדופן הפוסל, ומשמע שאע"פ שאין המחיצה מתבטלת כלל בשעת ההולכה וההבאה ברוח, ואין שיעורה נפחת, אעפ"כ אינה מחיצה כשרה, שכן צריך שלא תנידנה הרוח אפילו כלשהו, וכל דופן שנעה

ונעין ונדין על ידי רוח מצויה דיבשה לאו הכי הו".

כלומר: לדעת המבי"ט הבעיה בעשיית הסוכה בין האילנות היא לא בכך שיש תנודה כל שהיא של הדפנות, אלא בחשש שמא רוח מצויה תגביה את ענפי האילן הנמוכים למעלה מג' טפחים מהקרקע, או שתרחיק את הענפי האילן ג' טפחים מהסכך. אם יקרה מצב כזה תיחשב הסוכה כחסרת דופן לגמרי, וכאילו קרסו דפנותיה, ומכיוון שכן - גם בשעה שהרוח המצויה אינה נושבת יש למחיצות אלו דין של מחיצה שאינה יכולה לעמוד כלל בפני רוח מצויה. [וזהו חידושו של רב אחא בר יעקב בסוגיה - שאע"פ שאין חשש לקריסת הדופן לגמרי כבסוגיית העושה סוכתו בראש הספינה, כל שדפנותיה אינן יכולות להישאר כשרות ברוח מצויה דינה כאינה עומדת ברוח מצויה גם בשעה שבפועל המחיצות טובות].

לאור ביאורו של המבי"ט, ניתן לבאר גם את חששו של רבנו פרץ (וכן של הטור והשו"ע שהביאוהו) כחשש שמא ינועו קצוות היריעות הסמוכות לארץ או הסמוכות לסכך ג' טפחים ותיפסל בכך הסוכה. אמנם יריעות פשתן אינן דומות לגמרי לענפי עץ, מכיוון שענפי עץ שאינם קשורים עלולים לנוע בכל עת, ואילו יריעות הפשתן קשורות מלמעלה ולמלמטה ואינן יכולות לנוע ברוח מצויה. אבל אעפ"כ חשש רבנו פרץ להתרת הקשרים למטה גם בשעה שאין רוח והיריעה עצמה יציבה, מכיוון שאילו היתה רוח הייתה זוהי היריעה ג' טפחים מהקרקע והרי זו דופן פסולה, ולכן החמיר בזה

אפילו כלשהו ברוח מצויה הרי זו פסולה. ולדעת הרמב"ם עפ"י המבי"ט ורבנו פרץ שהביאו הטור – רק תנודה כזו שגורמת לביטול כשרות הדופן פוסלת, אך תזוזה של מחיצה קיימת הקשורה היטב מלמעלה ומלמטה – אינה פוסלת כלל. לכאורה היה נראה שמכיוון שכשרות דפנות הסוכה היא חובה דאורייתא, צריך להחמיר במחלוקת ראשונים זו, מדין "ספק דאורייתא לחומרא". אך כפי שראינו, השו"ע פסק לקולא כרבנו פרץ וסיעתו, וכ"פ ה'חיי אדם', וצ"ע מדוע פסקו להקל בדבר?

ועל פי דברי החזו"א (או"ח סי' ע"א סעיף ו') מתיישבת קושייתנו, שהרי החזו"א סובר שאף רש"י והריטב"א התכוונו בפירושם לסוגיית הגמ' לבאר כרבנו פרץ, וז"ל החזו"א: "כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה... הכא אשמועינן דאפי' אינה ניטלת, אלא שהרוח מוליכה ומביאה כמו שפרש"י. ונראה דהיינו דווקא שהרוח מפזר את הענפים באופן שהן מתרחקין ג' טפחים זה מזה, ובטל ליה מחיצה ההיא שעתא, הלכך פסול אף בשעה שהן נחין ושקטין ומחיצתן שלימה... אבל אי המחיצה חזקה שאין הרוח יכול לפזרה, אלא שמתנוודת מעט לכאן ולכאן, אבל בכל שעתא היא מחיצה מעליתא, נראה דשפיר הוי מחיצה העומדת ברוח". [וכך הסביר את דברי המג"א בהלכות ערובין בדין לחי, וכן הסביר בדין צורת הפתח ודחה את דברי 'מחצית השקל']. וסיים החזו"א (שם): "אבל למש"כ אין תנועה פוסלת בשום מחיצה, אלא בתנועה ששוכרת לשעתה את

המחיצה".

כלומר: לדעת החזו"א, אין פסול בעצם התנועעות המחיצה ברוח, כל זמן ששיעורה לא מתבטל. הבעיה שהוזכרה בגמ' בעושה סוכתו בין האילנות היא שאם לא קושרים את הענפים זה לזה הרוח עלולה להרחיקם זה מזה וליצור נתק של ג' טפחים בין שני חלקי הדופן כשבכל אחד מהם אין שיעור כשרות בפני עצמו. נמצא שמבחינה הלכתית אין הבדל בין רבנו פרץ לרש"י, אלא שרבנו פרץ חשש שהרוח תפגום בקצוות הדופן ובכך תבטל ממנה שם דופן, ואילו רש"י (עפ"י הבנת החזו"א) חשש גם לביטול הדופן מאמצעה הצד השווה ביניהם הוא שהפסול אינו בתזוזה כלשהי של הדופן, אלא דווקא בתזוזה כזו הפוסלת את הדופן מכשרותו. לפי זה מובן מדוע הקל השו"ע, שהרי לא ברור כלל שיש כאן מחלוקת ראשונים בדבר זה, ולפי החזו"א כל הראשונים מסכימים לדעת המבי"ט.

5. שיטת ה'משנה ברורה'

על דברי השו"ע (שם): "העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה, אם היו חזקים או שקשר אותם וחיזק אותם עד שלא תהא הרוח מצויה מנידה אותם תמיד... הרי זה כשרה" כתב במ"ב (שם ס"ק מ"ח): "רוצה לומר דאם מנידה אותם, אפי' אין בכח הרוח להפיל אותם לגמרי רק שע"י הרוח הולך המחיצה ובא קי"ל דשוב לא חשיבא מחיצה". ומדבריו משמע לכאורה דלא כהחזו"א והח"א.

אלא שנראה שאף המ"ב יודה לשיטת הח"א והחזו"א משני טעמים:

א. ב'שער הציון' (שם אות מ"ה) הסביר

לכתחילה אין לעשות כן, כי תנועה רבה עלולה לרופף את הקשרים ואם הקשרים יותרו המחיצה תיפסל. ומכיוון שהקשרים שלמעלה ולמטה עלולים להיפתח גם בשעה שאין רוח, לכן אין לעשות זאת לכתחילה, שמא לא יבחיז בדבר.

6. סיכום השיטות בעניין דופן מיריעות לפי דברינו, בדופן העשויה מיריעות הקשורות היטב כך ששיעור הדופן אינו מתבטל ברוח מצויה, יש כאן ספק-ספקא לקולא - ספק אם הלכה כרבנו פרץ או כרש"י (שאם הלכה כרבנו פרץ א"כ מחיצה יציבה הזזה ברוח אינה פסולה), ואם הלכה כרש"י - שמא אף רש"י לא פסל במקום שהיריעה קשורה היטב ואינה מאבדת את שיעורה, כפירושו של החזו"א. וראיתי בספר 'הליכות שלמה' (אסופת הלכות לגרש"ז אוירבך זצ"ל; ח"ב פרק ז' עמ' צ"ז) שכתב בשם הגרש"ז שמחיצות בד שהרוח מנידה אותן מעט - הרי הן פסולות. ובהערות שם ('דבר הלכה' א') כתב שכן משמע מכל הראשונים, ודלא כהחזו"א.

אולם ב'ביצחק יקרא' (הערות הגר"א נבנצל שליט"א למ"ב; סי' תר"ל סעיף י' ד"ה מנידה) כתב בשם הגרש"ז: "הורה אדמו"ר זללה"ה בדפנות שבשעת הרוח בולטות לתוך חלל הסוכה, דאותו מקום אין נחשב משטח הסוכה גם שלא בשעת הרוח ואין לישב בו. לפי זה בעינינו ז' על ז' חוץ מבליטת הדפנות". הרי מפורש שהכשיר סוכה שדפנותיה מיריעות, ורק כתב להקפיד שלא יישב בשטח שבו הדופן נעה, שהרי זה כאילו יושב מתחת לתקרה ולא מתחת לסכך, משמע שיריעה

את ההכרח שלו להסביר שהשו"ע פוסל בכל תזוזת דופן: "כן מוכח מרש"י ד"ה שאינה יכולה, וכדבריו כתבו ג"כ הר"ן והריטב"א והאו"ז ודחקו לרש"י לפרש כן דאי לאו הכי יפול קושיית הגמ' דקמקשה והא איכא נופו, שבודאי לא יפול על ידי הרוח אחרי שלמטה מן הנוף האילן הוא קשה ועב".

משמע במפורש שהמ"ב נדחק לפרש כן בדעת רש"י, דבלא פירוש זה לא ברורה קושיית הגמ', שהרי מה איכפת לנו שהדופן זזה, סוף סוף הדופן לא תיפול כי היא מחוברת לגזע העץ היציב, ולכן נדחק לפרש שכל תזוזה פוסלת בדופן. אך אם נמצא תירוץ לקושייתו זו א"כ עדיף ליישב ולא להידחק כדבריו, ואכן עפ"י המבי"ט והחזו"א הדבר מובן - שהקושיא היא שאמנם הדופן לא תיפול, אך אם הנוף יזוז מהסכך או מהקרקע ג' טפחים הרי זה יפסול את הדופן, והגמ' מתרצת שאכן צריך לקשור את נוף האילן במקום שהענפים דקים כדי שלא ייווצר חלל של ג"ט הפוסל את הדופן (לרבנו פרץ - בקצוות, ולרש"י גם במרכז). ולפירוש זה הגמ' ברורה ואינה דחוקה.

ב. ועוד, לדברי שעה"צ ישנה סתירה בין הרישא של הסעיף בשו"ע ובין הסיפא. ברישא נדחק המ"ב להסביר שתזוזה כל שהיא פוסלת, ובסיפא של הסעיף כתוב שרק "אין נכון לעשות כל המחיצות מיריעות... זמנין דמנתקי ולא אדעתיה", ומשמע שאם לא ניתק - המחיצה כשרה אע"פ שיש לה קצת תזוזה ברוח מצויה. אמנם ע"פ דברי החזו"א הדברים מובנים: תזוזת דופן בשלמותה אינה פוסלת, אך

כבעה"ב ולהעירו על כך שהרי יש לו אילנות גדולים להיתלות עליהם, וביניהם השו"ע, והסוכה כשרה.

ב. סבך הנשען על מומות ברזל

עד כה עסקנו בדין דפנות הבד של "סוכה לנצח". כעת נבוא לדון לגבי כשרות הסכך של סוכה זו, כשהוא נשען על שלד הברזל שלה. אכן מי שמדקדק בהלכה יודע שלכתחילה צריך שלא להעמיד את הסכך אלא בדבר הראוי לסיכוך, מ"מ לפעמים אדם מתארח אצל אדם שאינו מקפיד על כך (או בפונדק דרכים שאין שם סוכה אחרת), וצריך לברר האם ניתן לברך בה "לישב בסוכה".

1. מקור דין מעמיד המקבל טומאה במשנה סוכה (פ"ב מ"ב) נאמר: "הסומך סוכתו בכרעי המטה כשרה. ר' יהודה אומר: אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה".

ובגמ' (שם דף כא ע"ב): מאי טעמא דר' יהודה? פליגי בה ר' זירא ור' אבא בר ממל; חד אמר: מפני שאין לה קבע, וחד אמר: מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה. מאי ביניהו? כגון שנעץ שפודין של ברזל וסיכך עליהם; למ"ד לפי שאין לה קבע – הרי יש לה קבע, ומ"ד מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה הרי מעמידה בדבר המקבל טומאה.

וביאר רש"י – שלמ"ד "מפני שאין לה קבע" החיסרון בסוכה הנסמכת על כרעי המיטה הוא בכך שהיא מיטלטלת ור"י לטעמיה דאמר "סוכה דירת קבע בעינן"; ולמ"ד מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה – אע"פ שלא למדנו פסול אלא

כשרה לשמש כדופן! וא"כ צ"ע בדעתו של הגרש"ז. ודו"ק.

ושבתי וראיתי שאף ה"לקוט יוסף" (מועדים, הלכות סוכה דיני הסכך והדפנות, סעיף א') שכתב באותיות מודגשות למעלה שלא לעשות סוכה מסדינים ומיריעות ושמי שעושה כן הרי הוא יושב בסוכה פסולה וברכתו ברכה לבטלה, אך במהדורת החדשות הוסיף שם בהערות שוליים: "היינו כשלא קשר. אבל בקשר היטב אין הסוכה פסולה, שהרי לשון מרן: 'אין נכון לעשות', שהוא רק חשש שמא ינתק".

ולפי דברינו הדברים ברורים, שהרי מרן השו"ע רק לא המליץ לעשות כן מחשש שמא יתרופפו הקשרים מבלי שישים לב לכך. אך בשעה שהקשרים הדוקים אף לדעת מרן יכול לשבת ולברך בסוכה זו.

7. מסקנה בעניין דפנות העשויות מיריעות בד

ולכן נראה שאף שלכתחילה ראוי לצאת ידי כל הפוסקים, ולבנות סוכה שדפנותיה אינם נעים כלל ברוח מצויה. ואם עושה סוכה מיריעות – יוסיף להם קנים כשביניהם מרחק פחות מג' טפחים, החשוב כלבוד, וכיום ישנם "סוכות לנצח" רבות הנמכרות עם "רצועות לבוד". מ"מ אדם שיש לו סוכה מיריעות ואין לו אמצעים לסגור את הדפנות בעזרת "לבוד", ושם לב שהדפנות קשורות היטב, וכ"ש אם קצותיהם כפולים במכפלת התפורה היטב ובתוכה מושחל מוט חיזוק, המנועת את יכולת קיפול הקצה, הרי זו סוכה כשרה, וניתן לברך עליה לכתחילה. ואם מתארח בסוכה כזו, אין לו לפגוע

לבאר את דברי ר' יהודה, נראה שהלכה כר' יהודה. והסיבה היא – שאף ת"ק אינו חולק על ר' יהודה אלא ר"י בא לבאר את דברי ת"ק. וטעם "מפני שאין לה קבע" הוא העיקר, כדאיתא בירושלמי, ולא החשש למעמיד. והרא"ש לשיטתו – שכל שיש עשרה טפחים מן המטה לגג אע"פ שסמך הסכך על כרעי המטה כשרה. [וכן סובר ב'תרומת הדשן', וכראיה לדבריו הוא כותב שמשום כך לא הביא הרי"ף את דין "נעץ ד' שיפודים של ברזל וסיכך על גביו" שלמ"ד משום קבע כשר ולמ"ד משום מעמיד פסול, ואילו היה פוסק כמ"ד משום מעמיד, היה לו לכתוב זאת, ומדלא כתב – שמע מינה שהלכה כר' יהודה על פי הטעם שאין לה קבע].

ב. שיטת הראב"ד (הובא בר"ן י" ע"א) – הראב"ד מבאר שחילוקו של אביי הוא בין סכך שמהודק היטב למיטה לסכך שסמוך עליה באופן רפוי ואם המטה זזה הרי הסוכה נופלת. ולכן לר"י שצריך סוכת קבע היא פסולה – והלכה כרבי יהודה.

ג. שיטת הרז"ה (מובא בדפי הרי"ף סוכה דף י ע"א) – הלכה כחכמים החולקים על ר"י (דהיינו ת"ק) והסומך סוכתו על כרעי המטה כשרה וא"כ אין לחשוש לא למעמיד ע"ג דבר המקבל טומאה ולא לדבר שאין לו קבע".

ד. שיטת הר"ן והריטב"א – הלכה כר' יהודה שהאיסור הוא מטעם מעמיד, דכשם שאין מסככין בדבר המקבל טומאה כך אין מעמידים עליו, משום גזירה. אך הטעם "מפני שאין לה קבע" לא נפסק להלכה [והראיה לכך – דהא בדף ז' ע"ב אוקמה אביי לר"י עם עוד תנאים שס"ל סוכה

לסכך, הואיל ועיקרו של סכך נסמך על כרעי המיטה המקבלים טומאה, הוי כאילו סיכך בדבר המקבל טומאה.

ובהמשך הגמ' – "אמר אביי: לא שנו אלא סמך אבל סיכך על גב המטה כשרה. מאי טעמא? למ"ד 'לפי שאין לה קבע' הרי יש לה קבע; למ"ד 'מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה' הרי אין מעמידה בדבר המקבל טומאה".

ומבאר רש"י סיכך על גב המטה היינו כשהסכך נסמך ע"ג יתדות עץ והמיטה משמשת רק כדפנות. במקרה כזה הסכך אינו מיטלטל וגם הוא נסמך ע"ג דבר שאינו מקבל טומאה ולכן הוא כשר לכו"ע.

הרא"ש מקשה על פירוש רש"י – דלשיטתו מה בא אביי לחדש? והלא משנה מפורשת היא "אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה" הא אם יכולה לעמוד בפני עצמה כשרה!

לכן סובר הרא"ש, ע"פ הירושלמי (פ"ב ה"ב), שטעם הפסול "מפני שאין לה קבע" אינו מפני שהסכך מיטלטל עם הסוכה, אלא מפני שהמיטה ממעטת את חלל הסוכה ומכיוון שבד"כ אין י" טפחים מהמיטה לסכך – הסוכה פסולה. וחידושו של אביי הוא שכאשר הסוכה נסמכת על יתדות אין מחשיבים את המיטה לירצפת הסוכה אלא מודדים מהרצפה עצמה ומחשיבים את המיטה ככרים וכסתות שאינם ממעטים משיעור הסוכה.

2. שיטות הראשונים בדין מעמיד

א. שיטת הרא"ש – הרא"ש (שם סי' א') מדייק מכך שהרי"ף הביא את דברי אביי – שהלכה כמותו. ומכיוון שדברי אביי באו

טפחים מהארץ עד הסכך". כלומר בפשט פסק כהרא"ש עפ"י הרי"ף דר"י מבאר דברי ת"ק וס"ל שטעם הפסול הוא "מפני שאין לה קבע", ופירשו עפ"י הירושלמי, ולא פסק את דין מעמיד.

ובסי' תרכ"ט ס"ח כתב השו"ע: "לחבר כלונסאות הסוכה במסמרות של ברזל או לקשרם בבלאות (פירוש חתיכות קטנות של בגדים בלויים) שהם מקבלים טומאה אין קפידא". גם כאן לכאורה פסק השו"ע כ'תרומת הדשן' שפסק כמ"ד שאין חוששים למעמיד, אלא שכתב המ"ב (שם ס"ק כ"ו) שהלכה זו יכולה להיות גם אליבא דהחושש למעמיד - דהכא כיוון דאין סומך את הסכך על המסמרים, אלא שמחזיק בהם את הכלונסאות המעמידות את הסכך. ומטעם זה מותר גם לקשור את הכלונסאות בבלאות או בחבלים של פשתן, אבל אין ללמוד מכאן היתר לקשור את הסכך עצמו בחבלים. אך כל זה לכתחילה, שהרי בדיעבד אינן חוששים למעמיד. מכאן אנו למדים, שאף המ"ב שחשש לכתחילה לדין מעמיד, לא פסל זאת בדיעבד.

ובשעה"צ בסי' תר"ל אות ס' כתב שקשה להקל בדין מעמיד רק בגלל דברי הרא"ש והרי"ף, מאחר שלדעת הר"ן והריטב"א גם הרי"ף החמיר וחשש לדעת ר"י במעמיד. אלא שאח"כ הביא ראשונים נוספים הסבורים שדין מעמיד לא נפסק להלכה: הרי"ף גיאות, הרמב"ם בפיה"מ, הרז"ה ורבנו ישעיה (הובא ב'שבלי הלקט') - פסקו כחכמים (שכל סוכה הנסמכת על מיטה כשרה). וגם הר"ן שחשש לדין מעמיד זהו רק מדרבנן בעלמא, גזרה שמא

דירת קבע בעינן בחדא שיטתא, ו'אין הלכה כשיטה'.

לאור שיטתו של הרא"ש שפסק שהטעם הוא "מפני שאין לה קבע", פסק ב'תרומת הדשן' שאין איסור להעמיד את הסכך בדבר המקבל טומאה. והביא שתי דוגמאות לכך: א. מותר להניח בגג הסוכה סולם כדי להשעין עליו את הסכך. ה'תרומת הדשן' כותב שלגבי סולם כו"ע מודים שאין איסור, אע"ג דכלי הוא מ"מ לא מקבל טומאה דכלי עץ שאין לו בית קיבול אינו מקבל טומאה. ואע"ג דעולין ויורדין בו, בסולם, אינו מטמא מדרס. אבל בתשובות הרשב"א נסתפק בדבר. ב. לחבר כלונסאות הסוכה במסמרות של ברזל או לקשרן בבלאות שמקבלים טומאה.

וגם מהרשב"א בתשובה משמע שלא חושש ל'מעמיד' עיין ב"י (או"ח סי' תרכ"ט ח') בשאלה של נסרים התקועים במסמרות שהשואל הבין שאסור משום מעמיד, והשיב הרשב"א שאסור לא בגלל מעמיד אלא בגלל גזירת תקרה, משמע שלא חושש ל'מעמיד'.

לסיכום: רוב הראשונים סבורים שהלכה אין לפסול סוכה שסככה מועמד ע"י דבר המקבל טומאה, מלבד שיטת הראב"ד, הר"ן והריטב"א.

3. פסיקת השו"ע

להלכה למעשה פסק מרן השו"ע (או"ח סי' תר"ל י"ג): "הסומך סוכתו על כרעי המטה והכרעיים הם מחיצות אם יש בה גובה י' טפחים מן המטה לסכך כשרה ואם לא פסולה. ואם סמך הסכך על עמודים והכרעיים הם דפנות אפי' אין גבוה עשרה מהמטה עד הסכך כשרה כיוון שיש עשרה

בסולם המעמיד את הסכך אלא כאשר הסולם משמש כסכך ממש, ומיירי שהסולם הוא רחב ד' טפחים (דסכך פסול אינו פוסל באמצע בפחות מד' טפחים), והספק הוא האם הסולם בכלל נחשב לדבר המקבל טומאה. צדדי הספק הם – שמא נחשבים לפשוטי כלי עץ שאינם מקבלים טומאה אפילו מדרבנן, או שמא מכיוון ששלבי הסולם נכנסים לתוך נקבים וממלאים אותם – נחשב הסולם בשל כך לכלי עץ שיש בו בית קיבול ולכן הוא מקבל טומאה ("בית קיבול העשוי למלאות"). [העמדה זו דחוקה ביותר, שהרי השו"ע כתב במפורש: "לסכך על גביו"!] .

[ב]. המ"ב מתרץ בשם המג"א בתירוץ בתרא – שפסקו של השו"ע להקל במעמיד היינו לאחר שסיכך, וכאן הסתפק השו"ע האם להתיר זאת לכתחילה. וכן היא מסקנת המג"א והגר"ז.

[ולפ"ז סולם שאין לו בית קיבול ואינו מקבל טומאה – אפשר להשתמש בו כמעמיד לכתחילה. אלא שהט"ז מחמיר אף בזה משום "לא פלוג", והערוה"ש בסי"ז כתב ע"ז "ודברים תמוהים הם וכי אפשר לגזור גזירות מדעתינו ועוד דביו"ט יש סולם האסור לטלטל ויש המותר ולא גזרינן סולם אטו סולם ולמה נגזור בכאן" ?].

[ג]. הערוה"ש לא מקבל את ב' התירוצים דלעיל: את התירוץ הראשון הוא דוחה מכיוון שסכך פסול אינו פוסל את כל הסוכה אם הוא נמצא באמצע הסוכה כשבשאר יש הכשר סוכה עם ג' דפנות, וא"כ מה שנשאר אינו פסול. ועוד הרי בין

יסכך בדבר המקבל טומאה – ובוודאי יש לסמוך על דעת המקילין בזה. אכן לכתחילה כותב שעה"צ דנכון להיזהר בזה לצאת ידי כל הדעות.

וכן בקרבן נתנאל (סוכה בפ"ב אות ד') כתב: "נמצא הר"ן יחיד בדבר הזה ומטעם גזירה ולא מדינא ודלא כב"ח (או"ח סי' תרכ"ט ס"ק ה') שהחמיר בזה לפסול מדינא. ע"כ אין לפסול סוכה כשהעמידה בדבר פסול לסכך וכ"פ הט"ז סי' תר"ל ס"ק י"ד ומג"א סי' תרכ"ט ס"ק ט"ו".

והערוה"ש (או"ח סי' תרכ"ט סי"ח) כתב: "...רוב הפוסקים דחו הך דמעמיד בדבר המקבל טומאה, ובעלי השו"ע עצמם פסקו כן בסי' תרכ"ט ח' (כנ"ל) וכן בסי' תר"ל בסופו". ובסי"ט כתב: "וכן בירושלמי פ"ב דחי לגמרי דבר זה דאין שום איסור להעמיד בדבר המקבל טומאה, וזהו דעת רוב רבותינו לבד הר"ן וכו'".

אלא דעל כל זה קשה, דמרן השו"ע בסי' תרכ"ט ז' כתב: "יש להסתפק אם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו" והוסיף ברמ"א: "ולכן אין לסכך עליו ואפילו להניחו על הסכך להחזיקו אסור וה"ה בכל כלי המקבל טומאה כגון ספסל וכסא שמקבלים טומאת מדרס". דוגמא זו של העמדת הסכך בסולם מקורה ב'תרומת הדשן' (שהובא לעיל) וא"כ לכאורה ספקו של השו"ע נובע ממה שסיים תה"ד וכתב: "אבל תשובות הרשב"א נסתפק בדבר". וקשה – הרי הוכחנו שלדעת השו"ע אין חוששים למעמיד?

כמה תירוצים נאמרו בדבר:

[א]. המ"ב ס"ק כ"ב מתרץ בשם הט"ז והמג"א בתירוץ קמא – דכאן לא מדובר

ואף לברך בה "לישב בסוכה". ואם הוא בביתו, לכתחילה ראוי להחמיר כפסק המ"ב ותבוא עליו ברכה, אך כשמתארח במקום שהסכך ע"ג כלונסאות המקבלות טומאה יכול לאכול בסוכה זו ואף לברך.

ג. סיכום דין "סוכה לנצח"

א. לכתחילה רצוי לעשות דפנות מחומר קשיח שאינו נע כלל ברוח. אך מעיקר הדין יריעות הקשורות היטב מכל הצדדים (כגון יריעות הנכנסות לתוך שרול) כשרות לדופן וניתן לישב בסוכה זו ולברך עליה.

ב. כשדפנות הסוכה עשויות מבד ראוי לכתחילה להוסיף לה קנים או חבלים מסביב לכל הדפנות וליצור ביניהם לבוד. אך אם אינו יכול – יבדוק בכל פעם שנכנס לסוכה שהיריעות קשורות היטב מלמעלה ומלמטה ואז ייכנס לסוכה ויברך עליה.

ג. לכתחילה לצאת ידי כל הדעות, עדיף לסכך סכך ע"ג קורות מעץ שאינם מקבלים טומאה ולא להניח את הסכך ע"ג כלונסאות מברזל.

ד. אך אדם שנקלע לסוכה שסככה נתון על גבי כלונסאות מברזל, יכול לישב ולאכול בתוכה ואף לברך על ישיבתה (וכ"ש שאין להעיר ולמחות ביד בעל הסוכה במקום שהדבר עלול לפגוע בו), דלדעת רוב הפוסקים הסוכה כשרה, ואף החולקים אינם חולקים אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא.

ה. ומכיוון שרבים מעמך בית ישראל יושבים בסוכות מעין אלו, א"כ בדברינו המלצנו טוב על ישראל שמקיימים מצוות סוכה "והנח להם לישראל, אם לא נביאים הם בני נביאים הם".

שלב לשלב יש אויר הרבה ואויר אינו כסכך פסול וגם יכול למלאת בסכך כשר באויר אז מדוע שהסולם יפסול תמיד כד' טפחים שפוסלים בסכך פסול? את התירוץ השני דוחה ערוה"ש מכיון שלשון השו"ע "הסומך סוכתו" משמע היתר לכתחילה ואינו נראה שמדובר בהיתר רק לדיעבד.

לכן מפרש ערוה"ש שלגבי סולם הסתפק השו"ע שמא יש להחמיר יותר מסוכה הנשענת על כרעי המיטה, מכיוון שכשהסולם שוכב על גג הסוכה לכל אורכה, כמו שאר הסכך, ניתן לטעות ולחשוב שאף אם יסכך סוכתו בסולמות היא תהיה כשרה, משא"כ כאשר המעמיד זקוף ורק תומך את הסכך, בזה אין חשש שיבוא להחליף בינו ובין הסכך, ובזה דעת השו"ע ורוב הראשונים להתיר אף לכתחילה. ובזה לא החמיר השו"ע אפילו לכתחילה.

4. מסקנה לדינא

כדי לצאת ידי כל הדעות, עדיף לסכך ע"ג דבר שאינו מקבל טומאה. מ"מ רבו הדעות שלא חששו לכך כלל וכלל, וכך משמע בפסק השו"ע וכן פסק ערוה"ש דאפילו לכתחילה אין צורך להחמיר בכך, בתנאי שהמעמיד עומד בצד ואינו לאורך כל גג הסוכה.

גם החוששים לדין מעמיד מודים שאין זה אלא חומרא מדרבנן. ומכיוון שקי"ל ש"ספק דרבנן לקולא" יש להקל בכך, לכל הפחות בדיעבד.

ולכן אף שראוי להיזהר לכתחילה ולא לסכך ע"ג כלונסאות מברזל המקבלות טומאה, כדברי המ"ב, מכל מקום אדם שנקלע לסוכה כזו ודאי שיכול לאכול בה